
NECESSITATS SOCIALS A ESPANYA

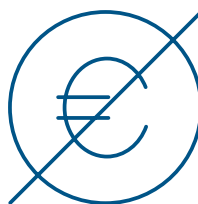
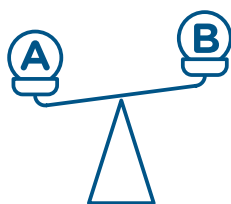
Benestar
econòmic i material

Informe

01

Octubre 2018

APENDIX METODOLÒGIC

Crèdits

Observatori Social de "la Caixa"

Edició: Fundació Bancària "la Caixa", 2018

Plaza Weyler 3
07001, Palma

ISBN 978-84-9900-213-2
DLB: B 18032-2018

Recerca i elaboració de l'informe

- Luis Ayala Cañón (Universitat Rey Juan Carlos i equalitas)
- Olga Cantó Sánchez (Universitat d'Alcalá i equalitas)
- Rosa Martínez López (Universitat Rey Juan Carlos i equalitas)
- Carolina Navarro Ruiz (UNED i equalitas)
- Marina Romaguera de la Cruz (Universitat d'Alcalá i equalitas)

Tractament i visualització de les dades

OneTandem S.L. <onetandem.com>

Disseny gràfic i maquetació

Andrés Fernández Torcida

La Fundació Bancària "la Caixa"
no s'identifica necessàriament
amb l'opinió dels autors
d'aquesta publicació.

observatoriosociallacaixa.org

Sumari

4 Apendix metodològic

7 Taula A1. Condicions materials de vida: reptes, indicadors i fonts

10 Primer repte: tenir fonts d'ingressos suficients i estables

12 Segon repte: mantenir un equilibri economicofinancer i evitar el sobreendeutament

13 Tercer repte: Evitar la pobresa severa

14 Nota sobre els canvis metodològics en l' ECV

15 Notes

15 Bibliografia

APÈNDIX METODOLÒGIC

La millora de les condicions materials de vida és una necessitat social àmpliament reconeguda. Per aquest motiu, els estudis i observatoris sobre la realitat social han parat esment a la millor forma de mesurar i valorar la qualitat de les condicions de vida de la població. Durant molts anys, Nacions Unides va utilitzar com a aproximació el producte interior brut per capita (PIB per capita o renda per capita), com a element clau per mesurar el nivell de vida material dels països en el seu conegut Índex de Desenvolupament Humà (IDH). També l'OCDE, en diversos dels seus informes, ha subratllat que és a través dels ingressos com la població satisfà les seves necessitats més immediates i aconsegueix desenvolupar gran part dels seus objectius vitals.

Un indicador simple com la renda per capita, que és una aproximació al valor mitjà dels ingressos de les famílies en una economia, no indica, no obstant això, com es reparteix el creixement econòmic entre la població. Per això, des d'una perspectiva centrada en necessitats socials, s'han d'incorporar altres indicadors que permetin la una aproximació a l'extensió i a la intensitat amb la qual aspectes clau de les condicions materials de vida afecten determinats grups de població. És el cas de la vulnerabilitat, la insatisfacció econòmica subjectiva, l'autonomia personal, el risc de pobresa o la privació material. Tots aquests conceptes informen, des de diferents perspectives, de quina part de la població té recursos i en quina mesura aquests són o no suficients per aconseguir un nivell de vida digne en la societat en la qual es viu.

Les metodologies tradicionals més conegudes sobre necessitats bàsiques conformen l'enfocament de necessitats bàsiques insatisfetes (NBI), introduït per la Comissió Econòmica per a l'Amèrica Llatina i el Carib (CEPAL) a la fi dels anys vuitanta del segle passat. Aquest enfocament proposava en la seva anàlisi l'ús d'indicadors de capacitat econòmica, com, per exemple, la probabilitat d'insuficiència d'ingressos que permeten a les llars aconseguir nivells mínims de consum a partir d'informació recollida en els Censos d'Habitatges. Aquestes fonts, malgrat que proporcionen informació molt rica i amb gran detall geogràfic, no inclouen dades completes sobre ingressos, consum o riquesa, per la qual cosa els investigadors han d'optar per utilitzar variables indirectes com, per exemple, el nombre de perceptors de renda a la llar i els anys d'educació del sustentador principal. A partir d'aquestes es construeix un indicador agregat amb el qual, una vegada que es determina un grau mínim acceptable de satisfacció de la necessitat o "nivell crític", es poden identificar les llars privades en aquesta necessitat bàsica.

D'altra banda, els enfocaments més actuals, ja de principis d'aquest segle, com el "Measurement of progress" o el "Better life index" de l'OCDE, juntament amb els desenvolupats per la Unió Europea (UE) denominats "Beyond GDP initiative" i "Quality of life indicators", utilitzen indicadors de les condicions materials de vida més centrats en l'anàlisi directa de la situació econòmica, com la privació material o la renda. De la mateixa manera, el 2001, el desenvolupament

de l'Agenda Social Europea després del Consell Europeu de Niça primer (desembre del 2000) i el de Laeken després (desembre del 2001), en la seva acció promotora de la inclusió social, va impulsar l'elaboració i selecció d'un grup d'indicadors socials que permetessin seguir el compliment dels Estats dels plans nacionals d'inclusió social. Tal com assenyalen Atkinson et al. (2002), la selecció d'un conjunt comú d'indicadors permetria als Estats utilitzar un "mateix llenguatge" en l'avaluació de la realitat social. Entre els proposats pels experts, se'n van incloure dos que estan directament relacionats amb les condicions materials de vida de la població i que es concretaven, igual que els anteriorment citats, en el nivell de pobresa d'ingressos i el grau de privació material. Tots aquests enfocaments, més moderns, es basen en informació detallada i individualitzada tant dels ingressos com de la possessió de determinats béns materials obtinguts a partir d'enquestes específiques a les famílies.

En l'anàlisi d'aquesta primera dimensió –condicionis materials de vida de la població– la selecció de subdimensions i indicadors capaços d'identificar situacions de necessitat social s'ha basat en criteris tant teòrics com empírics, a més dels criteris normatius implícits en l'enfocament dels drets socials. En concret, la literatura de privació multidimensional ofereix diferents possibilitats per a l'elecció. La pregunta clau és, en general, si es pot mesurar el caràcter multidimensional de les necessitats socials i si és possible definir indicadors comparables en l'espai i en el temps. La qüestió fonamental, en aquesta línia, no seria tant utilitzar conceptes i indicadors completament alternatius als tradicionals sinó aspirar a un procediment de millora del mesurament de les necessitats socials a través d'indicadors més amplis i sistemàtics que la insuficiència d'ingressos o altres resultats estrictament distributius. En el cas dels béns i activitats de consum, un dels possibles criteris és l'anàlisi dels indicadors que són percebuts com a necessitats per la major part de la societat (enfocament consensual).

Els treballs preparatoris de la Comissió Europea a principis d'aquest segle van servir per intensificar el debat sobre els criteris de selecció, de manera que s'ha aconseguit, finalment, un catàleg de "bones pràctiques". Les fonamentals, proposades pel Subgrup d'Indicadors del Comitè de Protecció Social de la Comissió Europea, serien les següents:

1.- **Qualsevol indicador de necessitats socials hauria de capturar l'essència del problema.** En aquest sentit, la precisió és una característica obligatòria. Els indicadors no haurien de donar lloc a confusió i haurien de ser significatius per a una gamma molt variada d'usuaris i, en general, per al conjunt de l'opinió pública.

2.- **Una segona característica desitjable és un contingut normatiu suficient.** Qualsevol indicador hauria de formular-se de tal manera que els seus canvis tinguessin una valoració clara. Igualment, hauria d'existir consens sobre si un moviment a l'alça o a la baixa implica millora o empitjorament.

3.- **Els indicadors haurien de ser estadísticament fermes.** En termes més amplis, no haurien de mostrar una excessiva sensibilitat a formes alternatives de mesurament.

4.- **Els indicadors haurien de reflectir l'efecte de la intervenció social.** D'una banda, haurien d'informar simultàniament del grau de les necessitats socials i de la influència de les polítiques desenvolupades per cobrir-les. De l'altra, haurien d'elaborar-se de tal manera que fos fàcil identificar l'efecte de processos aliens a la intervenció social, com, per exemple, els canvis en el cicle econòmic o de naturalesa estacional.

5.- **Una propietat important des de la perspectiva de l'anàlisi supranacional és la comparabilitat, que hauria de definir-se en sentit ampli.** Sembla rellevant la identificació de les bones pràctiques de la intervenció pública fins i tot en contextos territorials homogenis. La comparabilitat ha de ser interterritorial, i respectar, per tant, l'especificitat de cada realitat però assumint els estàndards utilitzats en altres països o jurisdiccions.

6.- **Probablement, el requisit més rellevant és el que es refereix a la periodicitat de la informació.** La majoria de les estimacions realitzades dels indicadors de necessitats socials presenten un considerable desfasament temporal entre la data de difusió de la informació i el moment en què aquesta s'obté. La naturalesa canviant dels processos determinants de la generació de les necessitats socials –cal considerar, per exemple, la immigració o altres canvis demogràfics– pot fer que els resultats es converteixin en obsolets abans de la seva difusió.

A més d'aquests criteris de selecció d'indicadors, n'hi ha d'altres que poden ser rellevants i que resulten transversals per al conjunt de dimensions que s'analitzen en aquest informe. Un d'aquests és considerar indicadors que mirin d'analitzar el grau d'inseguretat en la satisfacció de les necessitats socials. En els últims anys, els estudis del benestar social han concedit una importància creixent al paper que pot tenir la inseguretat econòmica, amb una discussió cada vegada més fructífera sobre com mesurar aquest concepte. Malgrat que encara no s'ha aconseguit prou consens sobre la definició, una de les aproximacions més generalitzades és la incertesa que generen a la llar o en l'individu les futures pèrdues econòmiques i el fet de no ser capaç de donar-los cobertura.

En el cas de la selecció d'indicadors europeus per a la construcció d'aquest capítol es va afegir als criteris anteriors, partint del de periodicitat, la possibilitat de poder comptar amb bases de dades homogènies per a tots els països (comparabilitat) i, sobretot, que fossin indicadors innovadors.

A la pràctica, poden ser diversos els indicadors que s'ajusten a la majoria dels criteris citats. No obstant això, encara que una gamma àmplia de variables afegeix riquesa i matisos a l'anàlisi, no resulta aconsellable un nombre excessiu d'indicadors, ja que podria dificultar el seguiment àgil i precís de la cobertura de les necessitats socials relacionades amb les condicions materials de vida. L'opció òptima seria l'equilibri entre el detall suficient i la transparència i senzillesa interpretativa dels indicadors. Una llista de més de vint-i-cinc indicadors, per exemple, no és manejable, resulta difícilment assumible pels decisors públics i la mateixa opinió pública i, a més, és més fàcilment manipulable que un nombre reduït d'indicadors molt precisos i fermes.

Taula A1. Condicions materials de vida: reptes, indicadors i font

Repte 1: Tenir fonts d'ingressos suficients i estables

Vulnerabilitat econòmica:
Percentatge de persones que viuen en llars amb
ingressos per sota del 75% de la mediana d'ingressos
Font: ECV-T

Risc de pobresa:
Percentatge de persones que viuen en llars amb
ingressos per sota del 60% de la mediana d'ingressos
Font: ECV-T

Sense fonts regulars d'ingressos:
Percentatge de llars sense ingressos procedents del
treball, les pensions o els subsidis per desocupació
Font: EPA

Pèrdua de renda:
Percentatge de persones en llars que han patit un
descens acusat de renda (més del 25% respecte als
ingressos de l'any anterior)
Font: ECV-L

Manca d'autonomia:
Percentatge de persones majors de 25 anys amb
ingressos propis nuls o inferiors a l'indicador públic de
renda d'efectes múltiples (IPREM, uns 536 €/mes)
Font: ECV-T

Repte 2: Mantenir l'equilibri econòmic i financer i evitar l'endeutament

Insatisfacció econòmica:

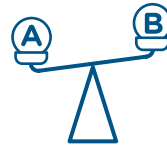
Percentatge de persones en llars amb ingressos que són un 10% inferiors a les seves necessitats subjectives per arribar al final del mes

Font: ECV-T

Desestalvi:

Percentatge de persones que viuen en llars en què les despeses superen els ingressos

Font: EFF

Dificultats per arribar al final del mes:

Percentatge de persones que viuen en llars que declaren arribar al final del mes amb dificultats o moltes dificultats

Font: ECV-T

Deutes excessius:

Percentatge de persones que viuen en llars amb deutes excessius (destinen més del 40% de la renda bruta a pagar deutes, incloent-hi les hipoteques)

Font: EFF

Repte 3: Evitar la pobresa severa

Privació material:

Percentatge de persones que viuen en llars amb cinc mancances o més d'una llista composta per 13 necessitats

Font: ECV-L

Risc de pobresa crònica:

Percentatge de persones que viuen en llars en risc de pobresa durant tres anys consecutius o més

Font: ECV-L

Consum molt baix:

Percentatge de persones que viuen en llars en què la despesa de consum és inferior a l'indicador públic de renda d'efectes múltiples (IPREM)

Font: EPF

Pobresa consistent:

Percentatge de persones que viuen en llars afectades simultàniament de risc de pobresa monetària i privació material

Font: ECV-T

Notes:

ECV-T= Fitxers transversals de l'Enquesta de Condicions de Vida, Base 2004 i Base 2013 (INE).

ECV-L= Fitxers longitudinals de l'Enquesta de Condicions de Vida, Base 2004 i Base 2013 (INE).

EPF= Enquesta de Pressupostos Familiars, Base 2006 (INE).

EFF= Enquesta Financera de les Famílies (Banc d'Espanya).

Font: Elaboració pròpia.

La Taula A1 ofereix una síntesi dels reptes i indicadors de necessitat inclosos en la dimensió que ens ocupa, i indica també la font de dades utilitzada per al seu càlcul. A continuació es presenten, es justifiquen i s'expliquen breument les variables triades per reflectir cadascuna de les tres subdimensions o reptes identificats com a rellevants.

Primer repte:

Tenir fonts d'ingressos suficients i estables

El primer repte –“tenir fonts d'ingressos suficients i estables”– s'analitza a través de cinc indicadors que permeten identificar situacions en les quals els individus i famílies no obtenen, a través de la seva participació en els mercats i/o els seus drets de protecció social, rendes suficients per evitar situacions de fragilitat econòmica. Aquesta fragilitat pot manifestar-se en l'escassetat de les fonts d'ingressos o en l'absència o insuficiència de la renda obtinguda, o també en haver registrat una forta pèrdua d'ingressos respecte a l'any anterior.

El primer indicador ofereix una aproximació al concepte de **població econòmicament vulnerable**, noció més àmplia que la de risc de pobresa monetària i que s'estén a capes socials de rendes mitjanes-baixes (inferiors al 75% de l'ingrés mitjà) que, malgrat tenir ingressos¹ que en ocasions superen el llindar de renda considerat tradicionalment determinant del risc de pobresa, no estan prou lluny d'aquest nivell per evitar situacions de fragilitat econòmica. Amb aquests nivells de renda baixos, canvis adversos de la situació familiar, com poden ser la desocupació d'un membre de la llar, la reducció o pèrdua d'una prestació o esdeveniments demogràfics com el naixement d'un fill o una separació conjugal poden fàcilment resituar l'economia familiar en una situació propera a la pobresa.

El segon indicador avalua les dimensions de la **població en risc de pobresa**, per a la qual cosa utilitza la definició adoptada ja fa anys en l'àmbit de la Unió Europea, segons la qual presenten aquest risc aquelles persones que viuen en llars amb una renda disponible ajustada que se situa per sota del 60% de la renda mitjana nacional. Es tracta d'una mesura de pobresa relativa molt habitual en el context europeu i entre els seus avantatges hi trobem l'ús estandarditzat i la disponibilitat immediata per a un conjunt ampli de països europeus. A més, forma part important de l'indicador de risc de pobresa o exclusió social (ARPE) inclòs en l'Estratègia Europa 2020 per avaluar els progressos en l'àmbit de la cohesió social.

En tercer lloc, l'indicador de **carència de fonts regulars d'ingressos** utilitza les dades recollides en l'Enquesta de Població Activa per analitzar el percentatge de llars que no perceben ingressos ni del mercat de treball (treball dependent o autònom) ni de pensions o prestacions de desocupació pagades per la Seguretat Social ni de cap altra font regular d'ingressos. Encara que una petita proporció d'aquestes llars pot comptar amb altres fonts de renda (com ara ingressos del capital o la propietat) que garanteixin un nivell de vida adequat, en la gran majoria dels casos es tracta de famílies amb una situació econòmica molt precària.

En quart lloc, sempre dins en aquesta primera subdimensió, es poden considerar rellevants les dimensions de la població afectada per una alta **inestabilitat d'ingressos**. En línia amb molts treballs recents realitzats tant per als Estats Units com per a altres països desenvolupats, i que ja subratllava com d'interès creixent l'influent informe sobre el mesurament del benestar en societats desenvolupades de Stiglitz, Sen i Fitoussi (2009), es poden considerar la inestabilitat de rendes i la inseguretat econòmica com dos riscos creixents per a la població que viu en països de renda alta. Certament, la inseguretat econòmica és un aspecte al qual tradicionalment s'ha prestat poca atenció en els estudis de necessitats socials. Des de començaments de la dècada passada, no obstant això, s'han desenvolupat diferents propostes que han donat lloc a un important avanç en la selecció d'indicadors específics. La inseguretat econòmica pot entendre's de manera àmplia com l'ansietat o l'estrès que pateixen els individus com a conseqüència de l'anticipació de futures pèrdues econòmiques i la creença de no ser capaços de recuperar-se'n. Així, es desprèn que la inseguretat econòmica té implicacions per al benestar individual, amb efectes tant a curt (reducció en el consum i en la inversió en habitatge) com a mitjà i llarg termini (decisiones sobre el mercat laboral, la fecunditat i efecte negatiu sobre generacions futures a través de la reducció d'inversió en educació).

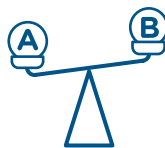
Com una aproximació senzilla a un concepte més ampli d'inseguretat econòmica, s'inclou en aquesta subdimensió de renda suficient un indicador que mesura la incidència de les caigudes d'ingressos que superen una dimensió del 25 per cent de la renda de l'any anterior seguint les consideracions de Hacker et al. (2010, 2014), que considera la renda com a variable clau en la determinació de la inseguretat econòmica i desenvolupa un índex associant el fenomen amb grans caigudes de l'ingrés. Es tracta d'un indicador agregat calculat com el percentatge d'individus que experimenten una caiguda d'almenys el 25% en la renda disponible de la seva llar, malgrat que s'hi afegix també la necessitat de no disposar de prou riquesa financera líquida per fer front a aquesta pèrdua d'ingressos. En el cas europeu, per al càlcul de la variació de la renda no es pren en consideració el desemborsament en despeses mèdiques que, en canvi, és molt rellevant en el context nord-americà. En aquest cas, l'enfocament de la inseguretat econòmica que se segueix és retrospectiu, considerant que les caigudes de renda registrades en el passat determinen l'ansietat dels individus sobre la seva situació econòmica en el futur.

Finalment, dins d'aquesta primera subdimensió d'ingressos suficients i estables s'hi inclou un indicador relacionat amb la **baixa autonomia econòmica** personal, entesa com a obtenció d'uns ingressos propis que garanteixin un cert grau d'independència econòmica als individus l'edat dels quals supera els 25 anys². A diferència dels indicadors, computats tots ells de forma conjunta per a la llar, el concepte d'autonomia personal s'analitza tenint en compte els ingressos individuals rebuts pels diferents membres de la llar, sense efectuar supòsits sobre la posada en comú i el repartiment igualitari de les rendes personals³. La justificació principal d'aquest indicador resideix en la necessitat de visibilitzar les situacions personals de falta o insuficiència d'ingressos que poden limitar l'autonomia personal i incrementar la vulnerabilitat davant determinats canvis en l'estructura de la llar (p.e. emancipació, divorci, defunció del sustentador principal d'ingressos), i resulta d'especial interès per a l'anàlisi de les desigualtats de gènere. Quant al llindar d'ingressos, s'ha op-

tat per emprar l'Indicador Públic d'Efectes Múltiples (IPREM), ja que es tracta d'un barem oficial aplicable en diferents àmbits socials. D'aquesta manera, es defineix com a baixa autonomia personal la situació en la qual els ingressos individuals bruts obtinguts durant l'any previ van ser inferiors a aquest barem.

Segon repte:

Mantenir un equilibri economicofinancer i evitar el sobreendeutament

El segon repte –“mantenir un equilibri economicofinancer i evitar el sobreendeutament”– es resumeix en quatre indicadors destinats a identificar situacions en les quals les famílies no aconsegueixen mantenir un equilibri adequat entre ingressos i despeses. Això s’investiga tant a través de variables objectives (segons la relació entre els ingressos, despeses i deutes de la llar) com de les valoracions subjectives dels mateixos entrevistats, quan assenyalen el grau de facilitat o dificultat amb el qual solen arribar a fi de mes o identifiquen el nivell d’ingressos que com a mínim requeriria la llar per poder cobrir les seves despeses.

El primer indicador obtingut mesura el grau d’**insatisfacció econòmica** de la població, definint com a insatisfets els membres de llars els ingressos de les quals són almenys un 10 per cent inferiors als assenyalats per la mateixa llar com a necessaris per arribar a fi de mes. Per construir aquesta variable, s’assigna un valor 0 quan les llars no estan insatisfetes en la seva situació financera o ho estan en un grau inferior al 10%. Per a les llars insatisfetes, és possible calcular també la bretxa mitjana d’insatisfacció, que ens donaria una idea de la intensitat de l’escassetat de renda subjectivament registrada.

El segon indicador, relacionat amb l’anterior però basat en una variable diferent, mostra el percentatge d’individus que viu en llars que tenen **dificultat o molta dificultat per arribar a fi de mes**, és a dir, que tria les dues opcions extremes dins de l’escala de sis nivells utilitzada a la Unió Europea per analitzar la dificultat econòmica subjectiva de les famílies (les quatre categories restants són “certa dificultat”, “certa facilitat”, “facilitat” i “molta facilitat”). Aquest indicador és fàcilment comparable a escala internacional i s’ha utilitzat en nombroses ocasions a escala europea com a mesura de la pressió financera que experimenten les llars en diferents situacions, no sempre fàcils d’analitzar a través del registre dels ingressos percebuts.

En tercer lloc, s’inclou també un indicador de **desestalvi**, mitjançant el qual es considera que desestalvien, a aquests efectes, aquelles famílies les despeses de les quals superen en almenys un 20% el seu nivell d’ingressos, segons les dades recollides en les enquestes sobre la riquesa de les famílies. Encara que el desestalvi pot permetre a les famílies sostenir transitòriament el seu consum en períodes d’ingressos baixos, gastar més del que ingressen implica reduir la riquesa o contreure deutes, per la qual cosa la taxa de desestalvi pot servir per estimar quina part de la població està empitjorant el seu balanç econòmic i pot tenir en el futur dificultats per mantenir la seva situació econòmica.

Finalment, i com a complement important, s’inclou un indicador de **sobreendeutament** de la llar, que mostra el percentatge d’individus en llars que destinen més del 40 per cent de la seva renda bruta al pagament dels seus deutes. És important matisar que el sobreendeutament reflecteix el pes dels deutes contrets en el passat en la situació actual de les llars, i que el seu nivell pot variar en funció del moment del cicle vital i de la dinàmica d’ingressos i despeses de les llars. D’altra banda, encara que pot donar-se també en llars de renda alta, la seva prevalença és superior (i els seus efectes més nocius) entre les famílies d’ingressos mitjans i baixos.

Tercer repte: Evitar la pobresa severa

Evitar les situacions de pobresa constitueix un dels principals reptes socials per millorar les condicions materials de vida. Als països desenvolupats, on la majoria de les necessitats vitals bàsiques estan àmpliament cobertes, hi ha diferents formes possibles d'avaluar la pobresa. Els indicadors triats per fer un seguiment de les necessitats socials en aquest àmbit van més enllà de la definició tradicional basada en els baixos ingressos relatius⁴, i incorporen mesures directes del consum i les condicions de vida, així com de persistència temporal de la situació de renda baixa.

El primer indicador avalua el percentatge de població de llars que presenten **privació material**, definida utilitzant la llista revisada i ampliada de variables incloses en l'Enquesta de Condicions de Vida i els seus equivalents als països restants de la Unió Europea des de l'any 2013 (i també per a l'any 2009, a través d'un mòdul específic). Aquesta llista inclou una sèrie d'elements i activitats considerades representatives del nivell de vida europeu, i la manca de les quals per raons econòmiques es considera un índex de pobresa. Seguint les recomanacions dels experts (Guio et al. 2012, 2017), considerem que existeix privació material quan la llar (almenys la meitat dels individus de la llar) ha de renunciar a la possessió o consum d'almenys cinc dels tretze elements considerats.

El segon indicador seleccionat mesura el **risc de pobresa crònica**, entenent com a tal la situació de renda baixa (inferior al 60% de la mitjana) que es perpetua durant almenys tres anys. A diferència de l'indicador tradicional de risc de pobresa, basat en les rendes anuals, la pobresa crònica s'ha d'avaluar utilitzant dades de panel, que ofereixen registres consecutius per a les mateixes llars (fins a quatre anys, en els fitxers longitudinals de l'Enquesta de Condicions de Vida). Les persones que perceben ingressos baixos durant períodes de temps llargs sovint pateixen situacions de carència més greus que les que experimenten pobresa transitòria, una cosa que cal tenir en compte per dissenyar adequadament els programes de lluita contra la pobresa.

El tercer indicador té per objectiu identificar les famílies amb un **nivell de consum molt baix**, per a la qual cosa s'utilitzen dades procedents de les Enquestes de Pressupostos Familiars. Un avantatge d'aquest enfocament, davant del tradicional dels ingressos, és que ofereix una mesura més directa del benestar econòmic de les llars, i permet acostar-se millor al concepte de "renda permanent" o "renda de cicle vital". Aquest concepte es refereix al nivell de renda mitjana o a llarg termini de la llar, que permet mantenir un cert nivell de consum a través de l'estalvi i desestalvi o endeutament en diferents períodes de la vida, amb independència de les fluctuacions transitòries del nivell d'ingressos. Atès que les llars més pobres s'enfronten a restriccions importants de liquiditat, analitzar el nivell de consum pot servir per identificar millor a la part de la població de renda baixa que efectivament presenta necessitat econòmica⁵. Per a aquesta anàlisi s'ha considerat consum molt baix l'inferior al valor de l'IPREM, ajustat a les dimensions i característiques de la llar mitjançant l'escala de l'OCDE modificada. Així definit, aquest indicador ens permet focalitzar l'atenció en aquelles llars que han hagut d'ajustar el seu consum a un nivell mínim, com a conseqüència d'una falta de recursos sostinguda en el temps.

El quart i últim indicador inclòs mesura el percentatge de persones les llars de les quals presenten simultàniament risc de pobresa monetària (per falta d'ingressos superiors al 60% de l'ingrés mitjà) i privació material. Aquesta situació s'ha definit en la literatura internacional com de **pobresa consistent** (Hick, 2014). La combinació d'un indicador indirecte (la renda) i un altre de directe (les carències materials declarades per les llars) permet identificar millor les famílies que realment experimenten un baix nivell de vida a causa de la insuficiència de recursos. Diversos estudis han mostrat que aquestes persones solen acumular, a més, desavantatges clars en altres àmbits del benestar, com l'habitatge, l'educació o la salut. Per aquest motiu, països com Irlanda o el Regne Unit han definit objectius de reducció de la pobresa que inclouen aquest concepte entre les variables per monitorar, considerant que ajuda a focalitzar l'atenció en un grup de llars que hauria de rebre més prioritat en la política social.

NOTA SOBRE ELS CANVIS METODOLÒGICS EN L'ECV

Atès que per a una part important de les anàlisis s'utilitza l'Enquesta de Condicions de Vida (ECV), cal subratllar que aquesta font ha registrat alguns canvis metodològics des de la seva posada en marxa el 2004. El més rellevant es va produir el 2013. Fins a aquesta data, les rendes de les llars recollides en l'enquesta tenien com a única font d'informació les declarades per les llars en el moment de l'entrevista. Des de llavors, es va passar a incloure com a informació dels ingressos de llars i individus les dades proporcionades per l'Agència Tributària i la Seguretat Social. Utilitzant aquesta nova forma de recollida dels ingressos, l'INE va recalculer les rendes d'onades anteriors, i va portar la nova sèrie fins al 2008. Malgrat que les dades oficials són les que apareixen amb la nova metodologia, fins al 2014 l'INE va seguir recollint dades d'ingressos amb el mètode de l'entrevista. Les explotacions de les dades realitzada per l'INE semblen mostrar que el trànsit d'un sistema a l'altre no sembla haver tingut un efecte important sobre la dimensió dels indicadors de desigualtat tot i que l'impacte en els valors mitjans de les diferents fonts d'ingressos ha estat molt significatiu (Méndez i Vega, 2011).

NOTES

¹Per mesurar els ingressos, es té en compte la renda obtinguda per la llar de totes les fonts durant l'any previ, netes d'impostos i cotitzacions socials. La renda de la llar s'ajusta per tenir en compte les diferències en dimensions i composició de les llars aplicant l'escala d'equivalència de l'OCDE modificada, que pondera com una unitat de consum el primer adult, com a 0,5 unitats de consum els adults addicionals i com a 0,3 unitats de consum els nens menors de 14 anys.

²S'ha triat calcular l'indicador només per als adults que superen aquesta edat per evitar al màxim la inclusió dels menors i estudiants econòmicament dependents, que requeririen un tractament específic.

³Aproximadament un 6% dels ingressos recollits en l'ECV no apareixen individualitzats (p.e., rendes del capital, prestacions assistencials, ajudes d'habitatge o prestacions familiars). Per construir l'indicador de renda individual, aquests ingressos s'han distribuït uniformement entre tots els membres adults presents a la llar.

⁴De vegades criticada pel fet de tractar-se d'un enfocament indidrecte, unidimensional i estàtic.

⁵Un altre possible avantatge del consum davant dels ingressos és la infradeclaració inferior (ja que hi ha rendes, com les de capital o les del treball autònom, que solen aparèixer mal reflectides en les enquestes d'ingressos, fins i tot encara que aquestes es complementin amb dades fiscals). L'ús del consum com a variable clau per analitzar la situació econòmica de les famílies no està, no obstant això, exempt de problemes. En general, les fonts estadístiques que ofereixen informació sobre consum presenten dificultats per estimar el flux de béns duradors o semiduradors, especialment l'habitatge, o el veritable valor econòmic de l'autoconsum. D'altra banda, el consum d'alimentació i roba pot estar infravalorat per la tendència a la gran compra de llars de mitjana edat i està també afectat per la major austeritat de les llars en les quals hi ha persones de més edat.

BIBLIOGRAFIA

ATKINSON, T, CANTILLON, B, MARLIER, E I NOLAN, B (2002). *Social Indicators: The EU and Social Inclusion*, Oxford University Press, Oxford.

GUIO, A. C., GORDON, D., I MARLIER, E. (2012). *Measuring material deprivation in the EU: Indicators for the whole population and child-specific indicators*. Eurostat Methodologies and Working Papers, Publications Office of the European Union, Luxembourg.

GUIO, A.C., GORDON, D., NÁJERA, H. I POMATI, M. (2017). *Revising the EU material deprivation variables*. Eurostat Methodologies and Working Papers, Publications Office of the European Union, Luxembourg.

HACKER, J., HUBER, G., REHM, P. SCHLESINGER, M. I VALLETTA, R. (2010). *Economic security at risk: Findings from the Economic Security Index*, Rockefeller Foundation, Yale University.

HACKER, J., HUBER, G., NICHOLS, A., REHM, P., SCHLESINGER, M., VALLETTA, R. I CRAIG, S. (2014). *The economic security index: a new measure for research and policy analysis*, *The Review of Income and Wealth*, series 60 (supplement issue), S5-S32.

HICK, R. (2014). *On 'consistent' poverty*. *Social indicators research*, 118(3), 1087-1102.

MÉNDEZ, J.M. I VEGA, P. (2011). *Linking data from administrative records and the Living Conditions Survey*. INE Working Papers 01/2011.

Social Protection Committee Indicators Sub-Group (2015). *Portfolio of EU social indicators for the monitoring of progress towards the EU objectives for social protection and social inclusion*. Luxembourg: Publications Office of the European Commission.

STIGLITZ, J.E., SEN, A. I FITOUSSI, J. P. (2009). *Informe de la Comisión sobre la Medición del Desarrollo Económico y del Progreso Social*. www.stiglitz-sen-fitoussi.fr

Fundació Bancària "la Caixa"